

Política del subjectivisme

«La ideologia progressista es veu sobrepassada per la subjectivista, que promou canvis socials com a derivada d'un primer canvi operat en les individualitats» | «Al progrès entès com a prosperitat col·lectiva resulta evident que no hi pot accedir tothom»

L'organització de l'acció col·lectiva depèn més de les voluntats que dels marcs estructurals. A la imatge, l'activista ecologista Greta Thunberg, en una vaga escolar pel clima recent. | @GretaThunberg

Aquest article contribueix a argumentar la teoria segons la qual en el darrer mig segle s'ha anat produint i consolidant en la política un **canvi de plantejament de l'acció col·lectiva: el que va de la projecció d'una causa sobre el poder polític a la formulació d'una causa en primera persona**, i des d'aquesta, per l'agregació electiva de persones que comparteixen una mateixa o similar definició biogràfica, sobre el poder contingut en les institucions polítiques. L'estratègia del primer plantejament pretenia la variació sistèmica de les relacions de poder per tal de produir una transformació en les condicions de vida; la segona protagonitza un moviment invers: la intervenció en la pròpia dinàmica de vida constitueix el pas previ necessari per promoure qualsevol pauta de canvi social sistèmic. La primera pensava en termes d'objectivitat; la segona expressa subjectivitats. D'una banda, el subjecte polític constituïa un agregat social organitzat, compactament actiu i orientat al futur; de l'altra, la tendència és a construir històries de vida victimitzades per situacions definides com a injustes o no inclusives. Aquí, l'objectiu estratègic és guanyar el reconeixement i l'acomodació en el sistema d'organització política. En el que segueix argumentaré les condicions de la transició d'una lògica d'acció col·lectiva a l'altra.

És sabut que **durant la major part del segle XX el conflicte polític es concentrava fonamentalment en la distribució de la producció de riquesa**, essent aquesta el fonament de

l'estructuració social. La tensió es referia a la mecànica del poder continguda en el sistema d'autoritat política (l'Estat), sobre el qual es lliurava la batalla de la redistribució. El *deus ex machina* de la conflictivitat era la idea de progrés, perspectiva que compartien totes les dinàmiques de canvi seguint la lògica evolutiva de la democràcia. La confiança en el progrés era alhora una fe promulgada des del segle XIX i una constatació material en l'experiència de vida de les majories socials, sobretot en les tres dècades daurades a Occident (1945-1975) marcades pel creixement econòmic i les polítiques públiques del model d'Estat del Benestar.

Ulrich Beck (2006) afirma que la fe en el progrés és *l'autoconfiança de la modernitat en la seva pròpia capacitat tècnica* com a força creativa de noves (i millors) condicions socials. El punt clau aquí és que la noció de progrés es transmuta en ideologia: el progressisme. Significa que el canvi és l'estat natural del procés històric modern, segueix una línia evolutiva ascendent i és, en conseqüència, la condició de possibilitat per a la prosperitat col·lectiva. **Per prosperar s'entén la millora objectivable de les condicions de vida del conjunt de la població, particularment de les majories socials.** Si bé aquestes millores es produeixen fonamentalment gràcies a l'evolució incremental de l'àmbit tecnoeconòmic (creixement, productivitat), l'ideal progressista imputa una moral al canvi: compartir el benestar material ha de comportar la consolidació d'un sistema de llibertats civils i polítiques. El progrés (constatable per la prosperitat realitzada) i el progressisme (la ideologia àmpliament compartida que legitima el procés continuat de canvi) produeixen un clima social de certesa orientada al futur (Sennet, 2000), en què els projectes de vida poden encaixar en narratives realitzades de prosperitat.

Però **la crisi del petroli de 1973 marca el punt d'inici d'una ruptura en la línia de continuïtat del progrés**; enceta una profunda reconfiguració sistèmica del procés de modernització capitalista a cavall d'un cicle (avui dia, inacabat) de reconversió del model productiu en funció de la recerca de l'eficiència: reconversions industrials a gran escala, fragmentació i inici de deslocalització de processos productius, terciarització de l'economia (Bell, 1976). Durant la dècada dels 90 fins a l'actualitat -a l'inici de la denominada Quarta Revolució Industrial- aquestes bases de reconversió s'intensifiquen per la globalització de l'economia, la disseminació global de les cadenes de valor, la continua innovació tecnològica que substitueix més força de treball que no en demanda, la capacitat de gestió a distància i a temps real gràcies a la tecnologia internet (Castells, 1997), i per la financiarització de l'economia, això és, **l'evolució d'un tipus de capitalisme desvinculat de la producció de valor** que fou causa principal de la *Gran Recessió* de 2008.

Protesta sindical pel tancament de la fàbrica de Saint-Gobain de L'Arboç, el setembre de 2020. Foto: Josep M Montaner

Aquestes condicions estructurals acumulades en el darrer mig segle desfan progressivament l'estàndard ideal de la plena ocupació. **Els estrategues de l'eficiència i el creixement econòmic adopten una estratègia de flexibilització en múltiples fronts econòmics** (Sennet, 2000): en el dret laboral (en relació a les tipologies contractuals i als nivells de protecció sobre el treball); en el de la localització del treball (que comporta desconcentració de força laboral i deslocalització de processos productius); en els horaris laborals (que es diversifiquen en funció de les variants condicions contractuals i les particularitats del sector serveis). La relació concomitant entre la reorganització dels processos productius i la innovació tecnològica sistemàtica possibilita que la recuperació econòmica pugui combinar-se amb l'atur, que un augment de beneficis pugui comportar una reducció de personal, i que **l'atur més la subocupació conformin l'estrat de la denominada exclusió social**.

Aitals transformacions en l'àmbit tecno-econòmic tenen un profund impacte sobre el món de la vida. **Les trajectòries biogràfiques segures i en línia ascendent col·lapsen**. La desconcentració imperativa de l'activitat econòmica erosiona les comunitats (treball/fàbrica, barri/veïnat, família/rols de reproducció), perquè a aquestes els manca la lògica situacional del seu desenvolupament en el marc de la modernització industrial: concentració del treball i estandardització de les condicions socials. **Ara, al progrés entès com a prosperitat col·lectiva resulta evident que no hi pot accedir tothom**. I alhora: les posicions de classe obreres i mitjanes anteriorment donades per segures experimenten la possibilitat de retrocés posicional. Les principals conseqüències per a la política en aquest cicle de recomposició sistèmica són:

Afebliment accelerat de la capacitat de negociació col·lectiva en trontollar les bases del moviment

obrer

Debilitat de l'Estat en tant que espai de poder territorialment fixat a causa de la globalització econòmica

Disminució de la capacitat de mediació i representativitat de les institucions socials, en particular de: els universos familiars, el sindicalisme, les organitzacions polítiques (partits), les estructures comunitàries veïnals i els mitjans de comunicació convencionals.

Aquest és el clima social de la denominada individuació.

La teoria sociològica contemporània interpreta el procés d'individuació com el producte de l'esvaïment de les formacions socials pròpies de la societat industrial. És un **procés progressiu de desagregació social**, de fragmentació de relacions, d'afebliment dels vincles comunitaris i de correlativa concentració en la consciència personal sobre el propi cos i la pròpia vida. Les biografies deixen d'encaixar fàcilment en agregats socials estructuralment definits i s'individualitzen/singularitzen: **l'ascendent cultural de l'època falca el valor del jo per damunt del de nosaltres.**

Contra el que pugui semblar a primera vista, la individuació no equival a llibertat d'elecció (Beck, 2006; Bauman 2019). Conformar un nou tipus de sociabilitat adequada a l'estadi actual de la modernització. En realitat, mostra més heteronomia que autonomia: els individus depenen més de les institucions i del mercat, però menys de les comunitats que els inclouen (Beck i Beck-Gernsheim, 2003). Perquè la pressió cultural per formar-se una individualitat depèn, especialment, del mercat de treball, dels serveis educatius i de la capacitat de consum. **L'esforç per adquirir singularitat com a tret diferencial respecte de les altres individualitats expandeix un mercat de béns i serveis orientats a satisfer l'increment de la demanda de singularitats.** Es confirma un interès majoritari per l'edició del propi cos (estètica, salut física i mental, esport, alimentació, sexualitat) i l'obertura a les pròpies emocions i sentiments (interpretació psicològica dels estats emocionals, entrenament i educació de les emocions, posar la lògica sentimental al centre de l'acció) com a carta de presentació en societat.

L'antiga lògica de la militància queda ara interceptada per la idea de l'activista singular, personatge influent que posa veu i rostre a un conjunt indeterminat de potencials participants en la causa plantejada. A la imatge, manifestació de Femen a Madrid. Foto: @FemenSpain

Aquí la qüestió clau és que si les condicions estructurals no condueixen a l'agregació de similituds de persones en un mateix context social i, en conseqüència, a la configuració de fet d'un nosaltres extensiu amb capacitat d'organització, i alhora, si el valor de referència cultural és l'aspiració a l'autorealització, la lògica conseqüència és que la màxima de l'autodeterminació personal vagi prenent el lloc central de la conflictivitat política a les posicions definides per grans col·lectivitats estandarditzades (de classe, nacionals, de grans categories socials). Es tracta d'una transició progressiva que no supera completament les conflictivitats polítiques posicionals relatives a les condicions materials de vida i/o a les demandes de reconeixement de diferències en bloc (com en el cas del moviment feminista convencional o el moviment pels drets civils de referència nord-americà), però que no obstant això tendeix a anar-les desplaçant de la centralitat discursiva en l'evolució de l'acció col·lectiva. De tal manera que **la conflictivitat que en bona part del segle XX es (re)presentava per blocs socials, ara es (re)presenta principalment per històries de vida representatives d'una situació, problema social i/o reivindicació**. L'antiga lògica de la militància queda interceptada per la idea de l'activista singular, personatge influent que posa veu i rostre a un conjunt indeterminat de potencials participants en la causa plantejada.

«L'antiga lògica de la militància queda interceptada per la idea de l'activista singular, personatge influent que posa veu i rostre a un conjunt indeterminat de potencials participants en la causa plantejada»

La qual cosa mostra la principal pauta de conflicte de la política contemporània. Mentre que entre les condicions de vida traspua una perspectiva cognitiva vers el futur que es defineix força més per la incertesa que per les possibilitats de progrés que en principi haurien de procurar els sistemes econòmic i polític, **en el plànol cultural l'individualisme egocentrat és clarament hegemònic**. D'aquesta confluència entre una organització social (una disposició estructural) que no evoca ni promet futur i un marc cultural que reinterpreta la desagregació social traspasant a l'individu la completa responsabilitat sobre la seva sort o dissort, en sorgeix **el subjectivisme polític: la culminació de la personalització de l'acció política**. Ara, la ideologia progressista es veu sobrepassada per la subjectivista, la qual preveu promoure canvis socials com a derivada d'un primer estadi de canvi operat en les individualitats.

«Ara, la ideologia progressista es veu sobrepassada per la subjectivista, la qual preveu promoure canvis socials com a derivada d'un primer estadi de canvi operat en les individualitats»

Efectivament, el subjectivisme se centra en la pròpia persona (en l'actitud envers ella mateixa) i els cos en tant que "territori" d'una acció política abans que res autoreferida. L'aspiració a la lliure determinació personal beu de condicions objectives i/o biològiques (sexuals, fenotípiques, de posició socioeconòmica, de cicle de vida, funcionals) i de definicions més pròpiament culturals (de gènere, d'adscripció o d'adhesió etnocultural). **En la mesura que l'àmbit crucial d'actuació és la persona/cos, el subjectivisme polític es nodreix especialment de l'univers de les emocions.** Intervenir primàriament en les pròpies emocions -i intercedir en les dels altres- és un exercici de conseqüències més immediates i a curt termini sobre l'entorn d'actuació que intervenir estratègicament en les relacions de poder. Així, el paper comú que el subjectivisme polític proporciona als grups socials que expressen reivindicacions és el de subjecte vulnerable, victimitzat. La víctima reclama reconeixement a les autoritats polítiques. El reconeixement guanyat/donat és alhora terapèutic (restaura la persona) i polític (es projecta col·lectivament). En síntesi, **el subjectivisme és la ideologia predominant de la morfologia social resultant del procés d'individuació.**

«El paper comú que el subjectivisme polític proporciona als grups socials que expressen reivindicacions és el de subjecte vulnerable, victimitzat. La víctima reclama reconeixement a les autoritats polítiques»

En acció política democràtica el subjectivisme és reformista. L'objectiu més o menys declarat és la recerca de reconeixement i protecció institucional vers l'expressió de la pròpia diferència o situació de vida. No podria ser d'una altra manera, perquè el ventall de possibilitats personals en procés d'autodeterminació té per efecte (no deliberat) l'aprofundiment en la desagregació de les similituds pròpies (objectivades) dels grans agregats socials, els quals han estat històricament l'argamassa necessària pels canvis revolucionaris de sistema. **Ara bé, l'acció col·lectiva invoca sempre un "nosaltres". La condició de força per assolir objectius polítics (per exemple, la jornada de 8 hores) requereix d'una col·lectivitat que produeix organització (sindicats).** Però en la panòplia indefinida (per extensiva) de les autodeterminacions possibles, l'eix discursiu és la individuació de les pròpies circumstàncies i la construcció de sentit de la pròpia persona. Aleshores l'articulació personal de sentit es torna política per les confluències electives amb altres projectes biogràfics de vida, tot generant comunitats fonamentades en l'adhesió a una identitat compartida que reforça les formulacions biogràfiques reflexives en curs. **El subjectivisme expressa un "nosaltres" fràgil.** El que porta a aventurar que la ideologia subjectivista incorpora una important contradicció que es tradueix en un gran problema d'organització.

[noticiadiariambautor]93/200[/noticiadiariambautor]

Efectivament, durant la major part de la història moderna el conflicte social ha estat suportat per un "nosaltres" extensiu de similituds, que en termes generals sumava experiències de vida similars que facilitaven la generació d'una consciència política àmpliament compartida. A l'ensem, institucions socials estables vehiculaven la configuració de les identitats i l'articulació dels projectes d'acció (per exemple, sindicats, associacions veïnals, partits polítics, ateneus, parròquies, municipalitats, mitjans de comunicació). És a dir, l'estabilitat dels marcs contextuais/institucionals facilitava la vertebració de comunitats i l'articulació d'organització. Actualment, però, si els grans agregats socials no constitueixen una base col·lectiva susceptible de mobilitzar-se

"compactament" i perdurable en favor del canvi, l'estratègia més plausible a seguir és la reconfiguració de l'acció mitjançant la personalització del conflicte com a única alternativa reivindicativa immediata possible. Així, **l'evolució de l'acció col·lectiva tendeix a caracteritzar-se per nodrir-se de confluències d'energies individuals que conformen un "nosaltres" precari, a voltes ocasional**, que corre constantment el perill de desbocar l'energia social de canvi per la seva dificultat a l'hora de prendre de referència referents normatius universals i (re)agregar les similituds desagregades. El fet contradictori és que en el marc d'aquesta dinàmica es poden donar alhora episodis d'alta conflictivitat però baixa capacitat política de canvi social; **que l'increment aparent de la llibertat individual es conjugui amb una sort d'impotència col·lectiva per causa de la trencadissa de ponts entre els àmbits estrictament individuals/privats respecte dels comunitaris/públics** (Bauman, 2015).

[noticiadiariambautor]93/104[/noticiadiariambautor]

Per concloure, el conjunt de consideracions precedents ens duen a afirmar que en les nostres societats el principal problema de l'acció col·lectiva orientada al canvi no és l'absència de consciència dels problemes sobre els quals pugui convenir intervenir, sinó superar la dificultat de generar organització per afrontar-los que suposa operar en les condicions de l'actual morfologia social. Perquè **ara l'organització de l'acció col·lectiva depèn més de les voluntats que dels marcs estructurals**; perquè la capacitat de desenvolupar una agència a la SEAT de 1971 és molt superior (el context facilita la generació d'organització) que a la de Glovo 2021 (el context dificulta la generació d'organització). Per tant, **en condicions de desagregació social necessàriament hi ha d'haver una agència prèvia que tingui per funció (re)agrupar similituds de condicions de vida com a pas previ a la conformació i articulació d'una acció col·lectiva específica**.

L'organització de l'acció col·lectiva depèn menys dels marcs estructurals que no pas en el passat. A la imatge, un repartidor de Glovo al centre de Barcelona. Foto: Bernat Cedó.

Bibliografía consultada

- Bauman, Z. (2015), *Retrotopía*, México DF: Fondo de Cultura Económica (ed. orig. 1999).
? (2019), *Vida líquida*, Barcelona: Austral. (ed. orig. 2005).
Beck, U. (2006), *La Sociedad del Riesgo*, Barcelona: Paidós (ed. orig. 1986).
? (2000), *La democracia y sus enemigos*, Barcelona: Paidós (ed. orig. 1995).
Beck, U.; Beck-Gernsheim, E. (2003), *La individualización. El individualismo institucionalizado y sus consecuencias sociales y políticas*, Barcelona: Paidós (ed. orig. 2001).
Bell, D. (1976), *El advenimiento de la sociedad postindustrial*, Madrid: Alianza Editorial (ed. orig. 1973).
Castel, R. (2004), *La inseguridad social: ¿Qué es estar protegido?*, Buenos Aires: Manantial.
Castells, M. (1997), *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. La Sociedad red*, vol. 1, Madrid: Alianza Editorial.
Giddens, A. (2020), *La transformación de la intimidad*, Madrid. Cátedra (ed. orig. 1992).
McAdam, D.; Tarrow, S.; Tilly, C. (2001), *Dynamics of Contention*, Cambridge: Cambridge University Press.
Morris, A.; McClurg, C. (1992), *Frontiers in Social Movement Theory*, New York: Yale University Press.
Sennet, R. (2000), *La corrosión del carácter. Las consecuencias personales del trabajo en el nuevo capitalismo*, Barcelona: Anagrama (ed. orig. 1998).

D'altres articles de l'autor

- [noticiadiariambautor]93/19/[noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/51/[noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/94/[noticiadiariambautor]
[noticiadiariambautor]93/158/[noticiadiariambautor]